

A large, light gray circle is positioned on the left side of the page, partially overlapping the title text.

Romské ženy a jejich ekonomická aktivita, související faktory

A decorative line graph is located at the bottom of the page. It consists of a light gray line connecting four circular nodes. The line starts at a low point on the left, rises to a higher point, dips slightly, and then rises again to its highest point on the right.

2023

Romské ženy a jejich ekonomická aktivita,
související faktory

Tomáš Sirovátka

Miroslav Suchanec

Praha, RILSA

2023

Děkujeme kolegům Tomáši Katrňákovi, Miroslavě Rákoczyové a Ivaně Šimíkové za cenné podněty a rady a za poskytnutí datového zdroje.

Tento výsledek byl finančně podpořen z institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace na léta 2023–2027 a je součástí výzkumného úkolu „*Politika zaměstnanosti a fungující trh práce*“ (projekt autonomního výzkumu) řešeného Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí, v. v. i., v roce 2023. Data byla získána v rámci projektu „*Vytvoření systému sběru kvantitativních dat pro vyhodnocování situace Romů v české společnosti*“ podpořeného grantem z Norska.

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons Uvedte původ 4.0 Mezinárodní veřejná licence. (<http://www.creativecommons.org/licenses/by/4.0>)

Vydal Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i.

Dělnická 213/12, Praha 7, 170 00

Vyšlo v roce 2023, 1. vydání, počet stran 37

Tisk: RILSA

<https://www.rilsa.cz>

Abstrakt

Cílem předložené analýzy je poskytnout evidenci o ekonomické aktivitě romských žen, s důrazem na ty, které pečují o děti, a osvětlit faktory, které jejich ekonomickou aktivitu ovlivňují. Tato studie je explorativní a využívá sekundárně nedávno získaných dat z první vlny šetření romské populace, provedeného RILSA. Shrnutí, jako vlivné faktory ekonomické neaktivity romských žen se ukázaly přítomnost dítěte do 6 let v rodině, vzdělání žen a jejich věk. Materiální a finanční deprivace působí však naopak jako negativní bariéra ekonomické aktivity, zejména v situacích (jsou celkem časté), kdy dochází k zadlužení rodin a pak k exekucím. Ekonomicky neaktivní ženy zaměstnání v drtivé většině nehledají, především z důvodů péče o děti či jiné rodinné příslušníky. Vlivným faktorem je pak i docházka dětí romských žen do předškolního zařízení, ta je však využívána i zaměstnanými ženami v relativně omezené míře. Data nám neumožňují prozkoumat roli sociokulturních faktorů/preferencí a životního stylu romských žen a rodin, zhodnotit roli institucionálních faktorů, to je kapacitní a finanční dostupnosti služeb péče o děti, a vyhodnotit roli diskriminace ze strany zaměstnavatelů. Velikost vzorku omezuje také podrobnost analýzy, předpokládáme tedy doplnění dat druhou vlnou šetření romské populace.

Klíčová slova: romské ženy; zaměstnanost; ekonomická neaktivita; vlivné faktory

Abstract

The aim of the analysis presented here is to provide evidence of the economic activity of Romani women, with an emphasis on those who care for children, and to shed light on the factors that influence their economic activity. This study is exploratory and uses secondary data recently obtained from the first wave of the Roma population survey conducted by RILSA. In summary, the presence of a child under 6 in the family, women's education and their age emerged as influential factors of Roma women's economic inactivity. Material and financial deprivation, on the other hand, act as a negative barrier to economic activity, especially in situations (they are quite partial) when families are in debt and then subject to foreclosures. Economically inactive women overwhelmingly do not seek employment, mainly because they are caring for children or other family members. An influential factor is the attendance of Roma women's children at pre-school, but this is also used by employed women to a relatively limited extent. The data do not allow us to examine the role of socio-cultural factors/preferences and lifestyles of Roma women and families, to assess the role of institutional factors, i.e. the capacity and financial availability of childcare services and to evaluate the role of discrimination by employers. The sample size also limits the detail of the analysis, so we expect to supplement the data with a second wave of the Roma population survey.

Keywords: Roma women; employment; economic inactivity; influential factors

Obsah

Úvod.....	5
1. Teoretická východiska.....	6
2. Metodické poznámky	8
2.1 Data.....	8
2.2 Analýza dat.....	9
3. Popisná analýza.....	10
3.1 Přítomnost dětí v rodině a vybrané socio-demografické znaky (připsaný status).....	10
3.2 Individuální lidský kapitál (vzdělání, zdravotní stav, dřívější zkušenost se zaměstnaností) ...	14
3.3 Situace v rodině (socio-ekonomické postavení partnera, hodnocení ekonomické situace rodiny, zadlužení, exekuce a ukazatele materiální deprivace, využívání sociálních dávek)	15
3.4 Strategie hledání zaměstnání a zájem o zaměstnání, důvody neaktivity.....	21
4. Analýza faktorů postavení žen na trhu práce: multinomická logistická regrese.....	24
Závěr.....	29
Literatura	31
Přílohy	
Příloha č. 1 Výsledky při použití kombinované váhy	32
Příloha č. 2 Výběrový soubor	37

Úvod

Cílem předložené analýzy je poskytnout evidenci o ekonomické aktivitě romských žen, s důrazem na ty, které pečují o děti, a osvětlit faktory, které jejich ekonomickou aktivitu ovlivňují. Tato studie je explorativní a využívá sekundárně nedávno získaných dat z první vlny šetření romské populace, provedeného RILSA v rámci projektu „*Vytvoření systému sběru kvantitativních dat pro vyhodnocování situace Romů v české společnosti*“ podpořeného grantem z Norska (Fónadová et al., 2022).

Problematika ekonomické aktivity romských žen nebyla u nás zatím zkoumána. Naše analýza se proto koncentruje na poskytnutí základních popisných dat a na explorativní kvantitativní analýzu faktorů, které zapojení romských žen na trhu práce mohou ovlivňovat. Při analýze jsme ovšem významně omezeni daty, která zmíněné šetření poskytuje, ať jde o velikost vzorku či zahrnuté proměnné, protože šetření je obecnější povahy a nebylo koncipováno pro výzkumný záměr, který v naší analýze sledujeme. Vhodnější data ovšem v této chvíli k dispozici nejsou.

1. Teoretická východiska

Moderní evropské společnosti jsou obecně pokládány za společnosti, kde výrazně a z více důvodů převažuje model dvoupříjmové rodiny (oba partneři pracují), i když míra jejich zapojení může být rozdílná, s využitím částečných úvazků (modifikovaný dvoupříjmový model; viz Crompton, 1999). Studie, které se zabývají otázkou ekonomické aktivity žen, se koncentrují především na období, kdy rodiny vychovávají děti předškolního věku, neboť v tomto období se v různých zemích a populacích míra zapojení na trhu práce nejvíce liší. Podobně se liší i míra využití částečných úvazků, genderové rozdělení péče o děti a stejně tak i míra institucionální podpory pro zapojení obou partnerů na trhu práce.

V zásadě jde o problém sladování práce a rodinných povinností / work-family balance v období péče o děti v předškolním věku. Stojí zde proti sobě dvě krajní teoretická východiska. První je preferenční teorie (Hakim, 2003), která předpokládá, že pro zapojení žen na trhu práce hrají rozhodující roli jejich preference, jež ovšem mohou být ovlivněny řadou dalších, širších sociokulturních faktorů. Oproti tomu stojí institucionální teorie, jež vysvětluje, že zapojení žen na trhu práce závisí zejména na institucionálních faktorech, tj. opatřeních rodinné politiky a dalších (např. Castles, 2003; MacDonald, 2002; Gornick & Meyers, 2003 aj.).¹

Vedle individuálních preferencí a institucionálních faktorů vstupují do hry ještě další, obecnější faktory, které rámuje nejen ekonomickou aktivitu v období péče o předškolní děti, ale zapojení žen na trhu práce obecně. Jde jednak o faktory individuální, jako je lidský kapitál (vzdělání, pracovní zkušenosti, zdravotní stav) a sociální kapitál (kontakty a známosti), a vedle nich faktory objektivní/strukturální, jako je zejména diskriminace či opomíjení určitých kategorií zaměstnavatelů (v závislosti na genderu, dětech, věku, etniku, zdravotním stavu apod.), situace na trhu práce (objektivně dostupná pracovní místa a jejich soulad s předpoklady uchazečů o ně) a segmentace trhu práce na primární a sekundární pracovní trhy, včetně segmentace genderové. Tyto objektivní faktory zahrnují i faktory institucionální: kromě nastavení rodinných politik i opatření formující pobídky k práci, jako je zejména zdanění příjmů. Patří k nim v neposlední řadě i sociální normy a očekávání vůči rodinám a rodinným rolím, které partneři plní v rodině i při výchově. Tyto obecnější faktory Pfau-Effinger (2004) obecně označuje jako gender order / genderový řád (struktura pozic a moci) a gender culture (genderová kultura/normy) a návazně gender arrangements (odpovídající institucionální uspořádání, zejména opatření podporující účast žen na trhu práce).

V tomto kontextu pak v České republice, stručně shrnuto, byla v průběhu minulých let souhrou různých faktorů s podstatným podílem konzervativní orientace rodinné politiky silně fixována „norma tří let“, která předpokládá, že se ženy zapojují na trhu práce, vyjma období, kdy mají děti ve věku do tří let, kdy naopak tato norma předpokládá, že se plně věnují jen péči o děti, přičemž je zachováno tradiční rozdělení rolí muže-živitele a ženy-pečovatelky (např. Saxonberg & Maříková, 2023). V důsledku

¹ Ostatně i Hakim připouští, že většina žen je adaptabilních v závislosti na politikách podpory zaměstnání v době péče o děti.

konzervativního genderového řádu, kultury a institucionálního uspořádání, které je v České republice zakotveno, se v oblasti zaměstnanosti projevují značné genderové nerovnosti: patří k nim významné rozdíly v míře zaměstnanosti mezi muži a ženami, genderová segregace v povoláních a pak zejména rozdíly v odměňování (gender pay gap) a dopad přítomnosti dětí do 6 let v domácnosti na zaměstnanost žen ve věku 20–40 let (child employment penalty). V těchto ohledech vykazuje Česká republika výrazně větší znevýhodnění žen ve srovnání s průměrem zemí EU.² Tento kontext implikuje zjevná znevýhodnění i pro romské ženy. Ta jsou s ohledem na další faktory, jako je nižší úroveň lidského kapitálu romské populace a diskriminace na trhu práce, navzájem v interakci i s dalšími faktory působícími v obecné populaci a znevýhodnění romských žen na trhu práce pravděpodobně ještě prohlubují.

V analýze, kterou předkládáme, přihlížíme k těmto faktorům, nakolik to dostupná data umožňují.

Dostupné aktuální analýzy ekonomické aktivity romských žen naznačily, že je významně pod úrovní ekonomické aktivity obecné populace (FRA, 2022). V ČR byl v roce 2021 zjištěn podíl osob ve věku 20–64 let, které uvádějí jako hlavní status placenou pracovní aktivitu na úrovni 80 % v majoritní populaci (data podle Eurostat, 2020), avšak jen 45 % v populaci Romů, 56 % v případě mužů a 34 % v případě žen. Rozdíl gender employment gap v romské populaci je tedy 21 p.b. a je nízký v kontextu deseti zemí, kde byl výzkum proveden, společně se Španělskem a Portugalskem, naopak gender employment gap v romské populaci činí 31 p.b. na Slovensku a 37 p.b. v Maďarsku, nemluvě o 40 p.b. v Chorvatsku. Diskriminace na trhu práce je přitom identifikována jako významný faktor, který přispívá k nízké míře zaměstnanosti Romů: zkušenost s diskriminací v přístupu k zaměstnání v posledních 12 měsících uvedlo 56 % respondentů v ČR, když průměr v 10 zemích byl 33 %.

Jinou negativní okolností je nízká míra využití předškolních zařízení romskými rodinami. Zjištění FRA (2014) ukázalo, že 34 % romských dětí ve věku od čtyř let do zahájení povinné školní docházky se účastnilo předškolního vzdělávání a péče ve srovnání s 86 % všech dětí v obecné populaci. Jiný výzkum dokumentuje, že jejich míra zápisu do mateřských škol byla pouze 28 %, zatímco v případě dětí z obecné populace je to 79 % (údaje z roku 2011). Podle tohoto výzkumu jako nejčastější důvody, proč romské děti nedocházejí do školek, byly uvedeny: „není to zapotřebí“, „je poskytnuta péče v rodině“ (40 %), „děti jsou příliš mladé“ (26 %), „docházka je příliš nákladná“ (21 %), „dítě by mělo vyrůstat doma“ (13 %) atd. Rodiče dětí, které do školky nedocházejí, pak téměř v polovině případů uvedli, že by jejich zápis zvážili, další čtvrtina by jej asi zvážila, pokud by docházka byla bezplatná či rodina dostala poukázky na stravu (The World Bank, 2012).

² Neuvádíme zde konkrétní data, jež jsou notoricky známa (viz Eurostat database) a stejně tak se opakují ve zprávách Evropské komise k otázkám genderové nerovnosti.

2. Metodické poznámky

2.1 Data

V analýze situace ohledně zapojení romských žen na trhu práce a faktorů, které ji ovlivňují, využíváme dat z první vlny šetření romské populace (Fónadová et al., 2023). Při výběru respondentů do vzorku se z hlediska územního rozložení šetření opíralo o výsledky Sčítání lidu, bytů a domů 2011 a následně byl vzorek upraven vahami podle nových výsledků sčítání z roku 2021. V dalších stupních výběru respondentů do vzorku byly použity principy náhodného výběru. Popis tvorby výběrového souboru je v Příloze č. 2.

Toto šetření poskytuje data pocházející od 1 549 respondentů jednotlivců, z toho 737 žen. Ty z nich, pro které je relevantní postavení na trhu práce, rozlišujeme do tří kategorií: 1) pracující, tj. zaměstnané, samostatně výdělečně činné či pomáhající rodinný příslušník; 2) nezaměstnané; 3) ekonomicky neaktivní, tj. ženy na mateřské a rodičovské dovolené, v domácnosti, pečující o děti či rodinného příslušníka. To znamená, že z analýzy jsme vyloučili ženy v plném starobním či invalidním důchodu a studující, žáky, učně. Náš výběr pak zahrnul celkem 560 žen. Zařazení respondentů do uvedených kategorií se zakládá na jejich deklaraci a sebehodnocení jejich vlastního socioekonomického postavení. To znamená, že kategorie nezaměstnaný/á neodpovídá statistické definici (viz úzus ILO), tedy zjednodušeně: „i) nemá placené zaměstnání; ii) hledá aktivně takové zaměstnání; iii) je schopen do něj nastoupit, pokud se naskytne.“ Například jsme zjistili, že řada respondentů, kteří se deklarují za nezaměstnané, sice nemá zaměstnání, ale nesplňuje některou z dalších dvou podmínek. Hranice mezi nezaměstnaností a ekonomickou neaktivitou je tak méně ostrá. Je tomu tak zejména v případě romských žen, mezi kterými je značná část discouraged workers / odrazených pracovníků,³ kteří se obvykle počítají jako ekonomicky neaktivní. Ukazuje se totiž, že rozhodujícím důvodem, proč zaměstnání romské ženy nehledají, je velice často okolnost, že nevěří, že zaměstnání naleznou, ať už tato ztráta důvěry pramení z jakýchkoliv důvodů.

Soubor takto vybraných žen jsme vážili pravděpodobnostní vahou, která přepočítává výsledky tak, aby zohlednila pravděpodobnost výběru určitého typu respondenta v rámci dalších členů příslušné domácnosti.

Popisné výsledky pak uvádíme v procentech, které respektují proporce subkategorií v romské populaci stanovené těmito váhami. Následně jsme výsledky ještě převážili kombinovanou vahou, která je kombinací pravděpodobnostní váhy a kalibrační váhy, tj. váha, která upravuje výběrový soubor podle územního rozložení romské populace (kraj, velikost obce) a základních demografických znaků (pohlaví, věk) podle výsledků sčítání v roce 2021. Tyto popisné výsledky zde rovněž uvádíme v Příloze č. 1. Rozdíly mezi výsledky v důsledku použití těchto odchýlných způsobů vážení dat nejsou

³ V jiné terminologii „stille reserve“, tj. tichá pracovní rezerva.

významné. Na větší rozdíly, pokud se vyskytnou, v analýze upozorňujeme. Souvisejí do značné míry s velikostí podsouboru, který analyzujeme.

Pro tuto analýzu, s ohledem na její účel, jsme preferovali použití výběrového souboru, kde zastoupení ekonomicky neaktivních žen je větší a kde i podíl žen s dětmi je vyšší (pravděpodobnostní váhy, viz níže srovnání výběrových souborů podle způsobu vážení). Plánujeme v blízké době analyzovat spojená data z obou vln šetření, která umožní naše výsledky validovat a prohloubit.

2.2 Analýza dat

Postavení žen na trhu práce ve výše uvedených třech kategoriích porovnáváme v závislosti na proměnných, které se v jiných studiích a souvislostech ukazují obecně významné pro postavení žen na trhu práce. Přitom usilujeme o postižení specifik pro populaci romských žen. Jedná se konkrétně o souvislost postavení na trhu práce se:

- a) základními demografickými proměnnými (počet dětí v domácnosti, věk, rodinný stav);
- b) s proměnnými charakterizujícími individuální lidský kapitál (vzdělání, zdravotní stav, dřívější zkušenost se zaměstnaností);
- c) proměnnými charakterizujícími situaci v rodině (socioekonomické postavení partnera, hodnocení ekonomické situace rodiny, zadlužení, exekuce a ukazatele materiální deprivace, využívání sociálních dávek);
- d) proměnnými, které charakterizují strategie hledání zaměstnání a zájem o zaměstnání, důvody neaktivity.

Vedle popisné analýzy, srovnávající výskyt četností variant nezávisle proměnné podle postavení žen na trhu práce, prezentujeme explorativní analýzu faktorů, které ovlivňují postavení romských žen na trhu práce (vícenásobná logistická regresní analýza s využitím více modelů).

Referujeme zde především k výsledkům váženým pravděpodobnostními vahami, výsledky vážené kombinovanou vahou jsou k dispozici v Příloze č. 1 a na nejvýznamnější v textu poukazujeme, i když neovlivňují zásadně hlavní zjištění. Pokud jde o rozdíl v důsledku vážení, soubor žen převážený kombinovanou vahou je oproti souboru žen váženému pravděpodobnostní vahou mírně starší a v důsledku toho mají tyto ženy též o něco méně dětí. Rozdíly mezi zaměstnanými, nezaměstnanými a ekonomicky neaktivními ženami jsou však velice obdobné či identické.

3. Popisná analýza

Ve výběrovém souboru vzorku romských žen v dospělém věku, které nejsou v plném starobním či invalidním důchodu a nejsou ani studenty či žáky (učni), převažují mírně ekonomicky neaktivní ženy (37,7 %) nad pracujícími ženami (35,7 %) a nezaměstnanými ženami (26,6 %).⁴ Pro porovnání, odpovídající zastoupení těchto kategorií mezi muži je 65,4 % pracujících, 30,9 % nezaměstnaných a 3,7 % ekonomicky neaktivních.⁵ To znamená, že podíl ekonomicky neaktivních mezi romskými ženami je desetkrát vyšší proti mužům, což je nezvykle vysoký nepoměr.

3.1 Přítomnost dětí v rodině a vybrané sociodemografické znaky (připsaný status)

Přítomnost dětí v rodině respondentky-ženy je jedním z nejvýznamnějších determinant postavení na trhu práce. Platí to do značné míry nejen pro ženy s dětmi do 6 let, ale i pro ženy s dětmi do 16 let. Při porovnání kategorií pracujících, nezaměstnaných a neaktivních žen je počet dětí do 16 let proměnnou, která významně diferencuje postavení na trhu práce ($\text{Eta} = 0,327$, $\text{Cramer} = 0,273$, $\text{Sig.} = 0,000$). Jak ukazuje tabulka č. 3.1, ekonomicky neaktivní ženy se odlišují významně od zaměstnaných a nezaměstnaných žen: pouze 14 % neaktivních nemá dítě do 16 let, zatímco 45 % pracujících a 48 % nezaměstnaných nemá dítě do 16 let. Přes 31 % ekonomicky neaktivních žen pak má 3 a více dětí ve věku do 16 let, oproti necelých 10 % pracujících a 20 % nezaměstnaných žen.

Přes polovinu (52 %) ekonomicky neaktivních žen má ve své domácnosti 2 či více dětí do 16 let.⁶ Často jde o souběh dítěte ve věku do 6 let s dítětem ve věku 7–16 let. Porovnáním tabulky č. 1.1 a 1.2 lze usoudit, že jen v 11 % domácností ekonomicky neaktivních žen nejsou děti ve věku do 6 let, pouze děti ve věku 7–16 let. Dítě ve školním věku (7–16 let) není však u značné části žen překážkou v ekonomické aktivitě: ve 43 % domácností zaměstnaných žen nejsou děti do 6 let, jen děti ve věku 7–16 let, a podobně v 39 % domácností nezaměstnaných žen jsou děti ve věku 7–16 let (opět porovnání tabulky č. 1.1 a 1.2). Konečně, obecně se ukazuje, že romské ženy ve velké většině (90 %) mají v domácnosti nejvýše tři děti do 16 let, žen se 4 a více dětmi v domácnosti je jen 5 %.

⁴ Při použití kombinované váhy byly tyto podíly 34,6 %, 33,5 % a 31,9 %.

⁵ Při použití kombinované váhy je to pak 72 %, 24,6 % a 3,3 %.

⁶ V případě použití kombinovaných vah je to přes 60 % ekonomicky neaktivních žen (viz Příloha č. 1).

Tabulka č. 3.1 Počet dětí do 16 let žijících v rodině respondenta (ženy) – relativní četnosti v %

	0	1	2	3	4	5	Celkem
Zaměstnané	44,9	22,6	23	8	0,8	0,8	100 (501)
Nezaměstnané	48,7	13,6	17,4	16,6	3,2	0,5	100 (374)
Neaktivní	14	33,2	21,7	21,1	7,9	2,1	100 (530)
Celkem	34,2	24,2	21	15,2	4,1	1,2	100 (1 405) ⁷

Zdroj: vlastní výpočty, data RILSA 2022

Při porovnání kategorií pracujících, nezaměstnaných a neaktivních žen je ovšem počet dětí do 6 let ještě významnější proměnnou, která diferencuje postavení na trhu práce, než počet dětí do 16 let (Eta = 0,584, Cramer = 0,463, Sig. = 0,000).⁸ To znamená, že rozdíly mezi neaktivními ženami na jedné straně a ženami pracujícími či nezaměstnanými na straně druhé (pokud jde o počet dětí v domácnosti ve věku do 6 let) jsou v tomto výraznější.

Jak ukazuje tabulka č. 3.2, ekonomicky neaktivní ženy se odlišují významně od zaměstnaných a nezaměstnaných žen: pouze 23 % ekonomicky neaktivních žen nemá dítě do 6 let,⁹ zatímco 87,6 % pracujících a 87,2 % nezaměstnaných žen nemá dítě do 6 let a zbývající mají jedno nebo dvě děti. Přes 71 % neaktivních žen má jedno či dvě děti do 6 let v domácnosti, 6 % má tři a více dětí do 6 let.¹⁰

Tabulka č. 3.2 Počet dětí do 6 let žijících v rodině respondenta (ženy) – relativní četnosti v %

	0	1	2	3	4	5	Celkem
Zaměstnané	87,6	10,8	1,6				100 (501)
Nezaměstnané	87,2	10,7	2,1				100 (374)
Neaktivní	23	50,8	20,4	5,5		0,4	100 (530)
Celkem	63,1	25,8	8,8	2,1		0,1	100 (1 405)

Zdroj: vlastní výpočty, data RILSA 2022

⁷ Celkový absolutní počet případů/respondentů po převážení pravděpodobnostní vahou (viz výše).

⁸ Při vážení kombinovanou vahou je síla vztahu mírně slabší (Eta = 0,548, Cramer = 0,456, Sig. = 0,000).

⁹ Při vážení kombinovanou vahou je to 29 % (viz Příloha č. 1).

¹⁰ Při vážení kombinovanou vahou je to 67 % a 5 % (viz Příloha č. 1).

3. Popisná analýza

Ještě o něco málo významnější proměnnou, která určuje postavení romských žen na trhu práce, je počet dětí ve věku do 3 let v domácnosti, avšak rozdíl v tom, nakolik ekonomickou neaktivitu romských žen ovlivňuje počet dětí v domácnosti do 6 let, a nakolik ji ovlivňuje počet dětí do 3 let, je více méně zanedbatelný (Eta = 0,594, Cramer = 0,471, Sig. = 0,000).

Jak ukazuje tabulka č. 3.3, ekonomicky neaktivní ženy se opět značně odlišují od zaměstnaných a nezaměstnaných žen: pouze 39 % ekonomicky neaktivních žen nemá dítě do 3 let, zatímco 98 % pracujících a téměř 98 % nezaměstnaných žen nemá dítě do 3 let.¹¹ Přes 60 % neaktivních žen má jedno či dvě děti do 3 let v domácnosti,¹² jen ojediněle pak tři děti do tří let.

Tabulka č. 3.3 Počet dětí do 3 let žijících v rodině respondenta (ženy) – relativní četnosti v %

	0	1	2	3	4	5	Celkem
Zaměstnané	98	2	1,6				100 (501)
Nezaměstnané	97,6	1,9	0,5				100 (374)
Neaktivní	38,9	52,8	7,5	0,8			100 (530)
Celkem	75,6	21,1	3	0,3			100 (1 405)

Zdroj: vlastní výpočty, data RILSA 2022

Data tak naznačují, že pro neaktivitu romských žen hraje přítomnost dětí v domácnosti podstatnou roli. Naprostá většina romských žen (86 %) není ekonomicky aktivní, pokud jsou v domácnosti děti do 16 let. Je to ovšem dáno do značné míry souběhem přítomnosti dětí ve věku do 6 let v domácnosti s přítomností dětí ve věku 7–16 let v téže domácnosti. Největší rozdíl mezi aktivitou a neaktivitou žen je totiž zjištěn v závislosti na přítomnosti dětí do 6 let a dětí do 3 let v domácnosti, když například jen 2 až 3 % pracujících a podobně nezaměstnaných žen má v domácnosti děti do 3 let.

S počtem dětí v domácnosti souvisí věk žen. Data ukazují, že ekonomická aktivita většiny romských žen začíná až po 30 letech věku: mezi ekonomicky neaktivními a podobně mezi nezaměstnanými je asi 60 % žen do 30 let, avšak mezi pracujícími jen 19 % je do 30 let (Cramer = 0,323, Sig. = 0,000)¹³ (viz tabulka č. 3.4).

¹¹ Při vážení kombinovanou vahou jsou poměry 47 %, 97 % a 99 % (viz Příloha č. 1).

¹² Při vážení kombinovanou vahou je to 63 % (viz Příloha č. 1).

¹³ Asociace je o něco silnější v případě vážení dat kombinovanou vahou (Cr = 0,364, Sig. = 0,000; viz Příloha č. 1).

Tabulka č. 3.4 Věk romských žen a postavení na trhu práce (ženy) – relativní četnosti v %

	Do 19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–49	50–59	60+	Celkem
Zaměstnané	2,8	9,4	6,6	11,4	18,2	34,7	14,2	2,8	100 (501)
Nezaměstnané	6,1	8,6	4,8	10,7	21,7	34	9,6	4,5	100 (374)
Neaktivní	8,7	27,5	23,2	13,4	10,2	12,5	3,8	0,8	100 (530)
Celkem	5,9	16	12,4	12	16,1	26,1	9	2,5	100 (1 405)

Zdroj: vlastní výpočty, data RILSA 2022

Podobně rodinný stav respondentek souvisí s postavením na trhu práce. Mezi ekonomicky neaktivními ženami (ty jsou věkově v průměru mladší) je početně silná kategorie svobodných (45 %), bez ohledu na to, že řada z nich má děti (Cramer = 0, 216, Sig. = 0,001).¹⁴ Prostě řečeno, mladší ženy vždy nejsou vdané, i když mají děti (viz níže). Kategorie svobodných pak dosahuje u pracujících žen jen asi 19 % a v případě nezaměstnaných asi 28 %. Lze předpokládat, že tato okolnost v případě neaktivních žen implikuje situaci nejistoty, zda partnerství bude trvat, a tato situace může ovlivňovat setrvávání mimo ekonomickou aktivitu: v případě reálné vyhlídky na osamělé rodičovství mohou být ekonomické pobídky k zaměstnání slabé a čerpání delší rodičovské dovolené v kombinaci s dalšími sociálními dávkami může být výhodnější než nízcce placená a nejistá zaměstnání při absenci stálého partnera (viz tabulka č. 3.5).

Tabulka č. 3.5 Rodinný stav romských žen a postavení na trhu práce (ženy) – relativní četnosti v %

	Svobodná	Vdaná	Registrované partnerství	Rozvedená	Vdova	Celkem
Zaměstnané	19,2	62,2	0,8	13,2	4,4	100 (501)
Nezaměstnané	27,8	59,1	4,0	5,1	4,0	100 (374)
Neaktivní	45,1	49,2	2,1	2,8	0,8	100 (530)
Celkem	31,2	56,6	2,1	7,1	2,9	100 (1 405)

Zdroj: vlastní výpočty, data RILSA 2022

¹⁴ Asociace je o něco silnější v případě vážení dat kombinovanou vahou (Cr = 0,307, Sig. = 0,000; viz Příloha č. 1).

3.2 Individuální lidský kapitál (vzdělání, zdravotní stav, dřívější zkušenost se zaměstnaností)

Úroveň dosaženého vzdělání je významnou nezávislou proměnnou, která ovlivňuje postavení romských žen na trhu práce (Cramer = 0,241, Sig. = 0,000).¹⁵ Mezi pracujícími ženami je jen asi 31 % těch, které dosáhly nejvýše základní vzdělání, zatímco mezi nezaměstnanými je jich asi 69 % a mezi ekonomicky neaktivními je jich asi 50 %. Je evidentní, že úroveň vzdělání se více podepisuje na nezaměstnanosti než na ekonomické neaktivitě, může ovšem ovlivňovat celkové životní dráhy a strategie romských žen z hlediska zapojení na trhu práce, zejména v období výchovy dětí.

Tabulka č. 3.6 **Vzdělání romských žen a postavení na trhu práce – relativní četnosti v %**

	Nedokončené základní	Základní	Střední praktická škola	Vyučen bez maturity	Střední odborné bez maturity	Střední odborné s maturitou	Celkem
Zaměstnané	2	29,1	10,8	47,7	5	5,4	100 (501)
Nezaměstnané	12,6	56,7	7,2	23,5			100 (374)
Neaktivní	5,5	47,9	9,1	32,6	2,5	2,5	100 (530)
Celkem	6,1	43,6	9,2	35,6	2,7	2,8	100 (1 405)

Zdroj: vlastní výpočty, data RILSA 2022

Klíčovým předělem pro uplatnění na trhu práce je vyučení, případně střední odborné vzdělání: zaměstnané ženy jej dosahují v 58 %, ekonomicky neaktivní asi v 38 % a nezaměstnané ženy jen v 23 %. Úroveň dosaženého vzdělání se pravděpodobně promítá též do strategií kombinace rodiny a zaměstnání a současně zakládání rodiny.

Nepříznivý zdravotní stav naopak nehraje příliš velkou roli v případě ekonomicky neaktivních žen, spíše se projevuje dílčím způsobem v případě žen nezaměstnaných. Dokonce lze říci, že neaktivní ženy deklarují subjektivně nejlepší zdravotní stav, projevuje se zde ovšem skrytě vliv jejich nižšího průměrného věku (Cramer = 0,175, Sig. = 0,000).¹⁶

¹⁵ Asociace je o něco slabší v případě vážení dat kombinovanou vahou (Cr = 0,198, Sig. = 0,001; viz Příloha č. 1).

¹⁶ Asociace je silnější ve prospěch lepšího zdravotního stavu ekonomicky neaktivních žen v případě vážení dat kombinovanou vahou (Cr = 0,317, Sig. = 0,000; viz Příloha č. 1).

Tabulka č. 3.7 Zdravotní stav romských žen a postavení na trhu práce – relativní četnosti v %

	Velmi dobrý	Dobrý	Přijatelný	Špatný	Velmi špatný	Celkem
Zaměstnané	28,1	49,1	19,6	2,6	0,4	100 (501)
Nezaměstnané	24,3	38,8	19,8	14,4	2,7	100 (374)
Neaktivní	30,4	47,5	18,3	3,8		100 (530)
Celkem	28	45,8	19,1	6,2	0,9	100 (1 405)

Zdroj: vlastní výpočty, data RILSA 2022

3.3 Situace v rodině (socioekonomické postavení partnera, hodnocení ekonomické situace rodiny, zadlužení, exekuce a ukazatele materiální deprivace, využívání sociálních dávek)

Nepřekvapuje, že socioekonomická situace v rodině souvisí s ekonomickou aktivitou žen. Obecně lze říci, že jen v některých ohledech se v této oblasti odlišují neaktivní ženy od pracujících. Větší odlišnosti pak sledujeme v případě nezaměstnaných žen. Je třeba předpokládat, že nezávisle proměnné související se socioekonomickou situací rodin (zejména zadlužení, exekuce, materiální deprivace na jedné straně, a nezaměstnanost i ekonomická neaktivita na straně druhé) se ovlivňují navzájem, když kauzální vztah působí oběma směry. Tedy například zadlužení oslabuje motivaci k pracovní aktivitě a současně absence příjmu v důsledku neaktivity/nezaměstnanosti zvyšuje riziko zadlužení.

Pokud jde o postavení manžela, drtivá většina partnerů jak pracujících, tak neaktivních žen pracuje, přičemž v případě pracujících žen je jich o něco více a také je o něco více (viz níže) partnerů důchodců (je to do jisté míry efekt věku). V případě neaktivních žen je o 11 procentních bodů méně pracujících partnerů, avšak o 11 procentních bodů více nezaměstnaných a o 5 procentních bodů více je partnerů v domácnosti. V případě nezaměstnaných žen dochází dost často k souběhu s nezaměstnaností partnera (45 %), jen 41 % partnerů pracuje a 7 % je v domácnosti (Cramer = 0,277, Sig. = 0,000),¹⁷ (viz tabulka č. 3.8).

¹⁷ Asociace je o něco silnější v případě vážení dat kombinovanou vahou (Cr = 0,236, Sig. = 0,000; viz Příloha č. 1).

3. Popisná analýza

Tabulka č. 3.8 Postavení partnera na trhu práce – relativní četnosti v %

	Pracuje	Nezaměstnaný	V domácnosti	Důchodce	Celkem
Zaměstnané	82,2	8,4	2,1	7,3	100 (382)
Nezaměstnané	41,4	45,1	4,0	9,4	100 (297)
Neaktivní	71,1	19,3	7,0	2,6	100 (437)
Celkem	67,1	22,4	4,6	6	100 (1 136)

Zdroj: vlastní výpočty, data RILSA 2022

Relativně významná souvislost existuje mezi exekucí uvalenou na domácnost respondentky v posledních 5 letech a postavením žen na trhu práce (Cramer = 0,274, Sig. = 0,000)¹⁸: v případě pracujících žen jsou exekuce zjištěny v 9,2 %, v případě neaktivních žen v 22,1 % a v případě nezaměstnaných žen pak dokonce u 41,7 % respondentek.

Celková ekonomická situace rodiny vykazuje podobně silnou souvislost s postavením ženy na trhu práce (Cramer = 0,248, Sig. = 0,000).¹⁹ Mezi pracujícími ženami referuje jen asi 30 % o značné či mírné zadluženosti, mezi nezaměstnanými a neaktivními je to přes 50 %, přičemž značná zadluženost je nejčastější v případě nezaměstnaných žen (15,5 % oproti 10,6 % v případě neaktivních žen; viz tabulka č. 3.9).

Tabulka č. 3.9 Ekonomická situace domácnosti – relativní četnosti v %

	Značně zadlužená	Mírně zadlužená	Nemá dluhy ani úspory	Menší úspory	Větší úspory	Nevím	Celkem
Zaměstnané	3,8	26,5	38,9	25,7	2	3	100 (501)
Nezaměstnané	15,5	35,6	24,3	9,9	0	14,7	100 (374)
Neaktivní	10,6	40,9	25,3	8,7	2,1	12,5	100 (530)
Celkem	9,5	34,4	29,9	15,1	1,5	9,7	100 (1 405)

Zdroj: vlastní výpočty, data RILSA 2022

Ukazatele materiální deprivace ukazují o něco méně silnou souvislost s postavením žen na trhu práce. Domácnosti nezaměstnaných a neaktivních žen se zdají být v dost podobné situaci, lépe jsou na tom v tomto ohledu domácnosti pracujících žen.

¹⁸ Asociace je podobná v případě vážení dat kombinovanou vahou (Cr = 0,299, Sig. = 0,000).

¹⁹ Asociace je o něco silnější v případě vážení dat kombinovanou vahou (Cr = 0,332, Sig. = 0,000; viz Příloha č. 1).

Přes 72 % neaktivních žen a 77 % nezaměstnaných žen uvádí, že si jejich domácnost nemůže dovolit neočekávaný výdaj ve výši 13 tis. Kč, zatímco v případě pracujících žen je to asi 51 % (Cramer = 0,206, Sig. = 0,000). Stojí za povšimnutí, že zaměstnaní ženy nezaručuje v tomto případě, podobně jako ve více dalších ukazatelích materiální deprivace, dostatečné jistoty a ochranu před situací deprivace (viz tabulka č. 3.10).²⁰

Tabulka č. 3.10 Domácnost si může dovolit neočekávaný výdaj ve výši 13 tis. Kč – relativní četnosti v %

	Ano	Ne	Neuvedeno	Celkem
Zaměstnané	40,1	50,7	9,2	100 (501)
Nezaměstnané	17,4	77,3	5,3	100 (374)
Neaktivní	14,7	72,6	12,6	100 (530)
Celkem	24,5	66,0	9,5	100 (1 405)

Zdroj: vlastní výpočty, data RILSA 2022

Možnosti zaplatit členům domácnosti týdenní dovolenou mimo domov jsou u neaktivních žen a nezaměstnaných omezenější (74 % neaktivních a 84,5 % nezaměstnaných ji nemůže zaplatit, avšak ani zaměstnaní ženy ve většině případů (54 %) toto neumožňuje (Cramer = 0,199, Sig. = 0,000; viz tabulka č. 3.11).²¹

Tabulka č. 3.11 Domácnost si může dovolit zaplatit členům domácnosti alespoň týdenní dovolenou mimo domov – relativní četnosti v %

	Ano	Ne	Neuvedeno	Celkem
Zaměstnané	44,9	54,3	0,8	100 (501)
Nezaměstnané	14,7	84,5	0,8	100 (374)
Neaktivní	23,6	74,2	2,3	100 (530)
Celkem	28,8	69,8	1,4	100 (1 405)

Zdroj: vlastní výpočty, data RILSA 2022

²⁰ Asociace je podobná v případě vážení dat kombinovanou vahou (Cr = 0,193, Sig. = 0,000; viz Příloha č. 1).

²¹ Asociace je podobná v případě vážení dat kombinovanou vahou (Cr = 0,184, Sig. = 0,000; viz Příloha č. 1).

3. Popisná analýza

Možnosti jíst maso, ryby nebo drůbež každý druhý den jsou v domácnostech ekonomicky neaktivních žen o něco více omezené (nemůže si dovolit 25 % domácností) než v domácnostech pracujících žen (nemůže si dovolit 16 %), nejvíce omezené (jsou v domácnostech nezaměstnaných žen (nemůže si to dovolit 38 % jejich domácností) (Cramer = 0,145, Sig. = 0,000; viz tabulka č. 3.12).²²

Tabulka č. 3.12 Domácnost si může dovolit jíst maso, ryby nebo drůbež či jejich vegetariánské náhrady každý druhý den – relativní četnosti v %

	Ano	Ne	Netýká se	Celkem
Zaměstnané	84	15,6	0,4	100 (501)
Nezaměstnané	61,2	38	0,8	100 (374)
Neaktivní	74,9	24,5	0,6	100 (530)
Celkem	74,5	24,9	0,6	100 (1 405)

Zdroj: vlastní výpočty, data RILSA 2022

Skoro 19 % domácností ekonomicky neaktivních žen si nemůže dovolit dostatečně vytápět byt. V případě pracujících žen je to přes 9 % a v případě nezaměstnaných je to pak dokonce skoro 37 % (Cramer = 0,204, Sig. = 0,000; viz tabulka č. 3.13).²³

Tabulka č. 3.13 Domácnost si může dovolit dostatečně vytápět byt – relativní četnosti v %

	Ano	Ne	Netýká se	Celkem
Zaměstnané	90,8	9,2		100 (501)
Nezaměstnané	62	36,6	1,3	100 (374)
Neaktivní	81,1	18,9		100 (530)
Celkem	79,5	20,1	0,4	100 (1 405)

Zdroj: vlastní výpočty, data RILSA 2022

Pro romské domácnosti jsou značným problémem situace, kdy nemohou uhradit různé pohledávky spojené s bydlením či jinými dluhy. Takové situace zhoršují jejich celkové zadlužení a v řadě případů vedou k exekucím. Zjišťovány byly různé typy těchto situací.

²² Asociace je slabší v případě vážení dat kombinovanou vahou (Cr = 0,129, Sig. = 0,000; viz Příloha č. 1).

²³ Asociace je silnější v případě vážení dat kombinovanou vahou (Cr = 0,280, Sig. = 0,000; viz Příloha č. 1).

První takovou situací je nemožnost splácet v posledních 12 měsících úhrady spojené s užíváním bytu (nájemné aj.). Alespoň jednou se do takové situace dostaly domácnosti více než 28 % pracujících žen, skoro 51 % neaktivních žen a asi 56 % nezaměstnaných žen (Cramer = 0,226, Sig. = 0,000). Zaměstnaní žen zde hraje pozitivní roli, avšak spolehlivě před touto situací nechrání. Situace domácností neaktivních a zejména nezaměstnaných žen je v tomto ohledu značně horší (viz tabulka č. 3.14).²⁴

Tabulka č. 3.14 **Situace, kdy domácnost nemůže platit (posledních 12 měsíců): nájemné, úhradu za užívání bytu, fond oprav – relativní četnosti v %**

	Ano, vícekrát	Ano, jednou ne	Ne	Netýká se	Celkem
Zaměstnané	12,4	16	67,5	4,2	100 (501)
Nezaměstnané	47,3	8,6	40,9	3,2	100 (374)
Neaktivní	32,5	18,3	45,8	3,4	100 (530)
Celkem	29,3	14,9	52,2	3,6	100 (1 405)

Zdroj: vlastní výpočty, data RILSA 2022

Další takovou situací je nemožnost splácet úhrady za teplo, elektřinu, plyn a vodu spojené s bydlením. Alespoň jednou se do takové situace dostaly domácnosti 27 % pracujících žen, skoro 30 % neaktivních žen a 57 % nezaměstnaných žen (Cramer = 0,221, Sig. = 0,000).²⁵ Zaměstnaní žen zde opět hraje pozitivní roli, avšak opět spolehlivě před touto situací nechrání. Situace domácností neaktivních a zejména nezaměstnaných žen je pak v tomto ohledu horší, zejména pokud jde o opakování tohoto problému (viz tabulka č. 3.15).

Tabulka č. 3.15 **Situace, kdy domácnost nemůže platit (posledních 12 měsíců): teplo, elektřinu, plyn, vodu – relativní četnosti v %**

	Ano, vícekrát	Ano, jednou ne	Ne	Netýká se	Celkem
Zaměstnané	12,6	14,4	70,7	2,4	100 (501)
Nezaměstnané	44,4	12,6	38,2	4,8	100 (374)
Neaktivní	33,8	15,8	48,7	1,7	100 (530)
Celkem	29	14,4	53,7	2,8	100 (1 405)

Zdroj: vlastní výpočty, data RILSA 2022

²⁴ Asociace je silnější v případě vážení dat kombinovanou vahou (Cr = 0,251, Sig. = 0,000; viz Příloha č. 1).

²⁵ Asociace je silnější v případě vážení dat kombinovanou vahou (Cr = 0,291, Sig. = 0,000; viz Příloha č. 1).

3. Popisná analýza

Jinou zátěžovou situací je nemožnost splácet půjčky, úvěry a leasingy. Alespoň jednou se do takové situace dostaly domácnosti více než 19 % pracujících žen, přes 40 % neaktivních žen a 31,5 % nezaměstnaných žen (Cramer = 0,193, Sig. = 0,000). Situace domácností neaktivních žen je v tomto případě horší než situace žen nezaměstnaných (viz tabulka č. 3.16).²⁶

Tabulka č. 3.16 **Situace, kdy domácnost nemůže splácet (posledních 12 měsíců): půjčky, úvěry, leasing – relativní četnosti v %**

	Ano, vícekrát	Ano, jednou ne	Ne	Netýká se	Celkem
Zaměstnané	10	9,4	39,7	40,9	100 (501)
Nezaměstnané	26,7	4,8	20,6	47,9	100 (374)
Neaktivní	28,5	12,1	28,9	30,6	100 (530)
Celkem	21,4	9,2	30,5	38,9	100 (1 405)

Zdroj: vlastní výpočty, data RILSA 2022

Podobně bývá problémem splácení ostatních dluhů, které mohou domácnosti mít a k nimž sahají v situacích nouze, když nemohou získat prostředky jinak. Alespoň jednou se do takové situace dostaly domácnosti více než 26 % pracujících žen, přes 45 % neaktivních žen a podobně i nezaměstnaných žen (Cramer = 0,190, Sig. = 0,000; srov. tabulka č. 3.17).²⁷

Tabulka č. 3.17 **Situace, kdy domácnost nemůže splácet jiné dluhy (posledních 12 měsíců) – relativní četnosti v %**

	Ano, vícekrát	Ano, jednou ne	Ne	Netýká se	Celkem
Zaměstnané	15,8	10,4	40,1	33,7	100 (501)
Nezaměstnané	38,5	8,6	24,1	28,9	100 (374)
Neaktivní	32,3	13	38,9	15,8	100 (530)
Celkem	28	10,9	35,4	25,7	100 (1 405)

Zdroj: vlastní výpočty, data RILSA 2022

²⁶ Asociace je silnější v případě vážení dat kombinovanou vahou (Cr = 0,236, Sig. = 0,000; viz Příloha č. 1).

²⁷ Asociace je identická v případě vážení dat kombinovanou vahou (Cr = 0,190, Sig. = 0,000; viz Příloha č. 1).

3.4 Strategie hledání zaměstnání a zájem o zaměstnání, důvody neaktivity

Pouze 5,1 % ekonomicky neaktivních žen uvedlo, že hledaly v posledních 4 týdnech zaměstnání.²⁸ Jako důvody nehledání zaměstnání uvedly ekonomicky neaktivní ženy v 83,5 % péči o dítě/děti či jinou osobu vyžadující péči, v 5 % osobní či rodinné důvody, jen v 2,4 % zdravotní důvody, v 11,9 % jiné důvody.²⁹ Potvrzuje se tak naše výchozí zjištění o klíčové roli přítomnosti dětí v domácnosti žen, zejména dětí ve věku do 6 let.

Přestože tyto ženy aktuálně práci nehledají, uvedla značná část z nich, že by si přály pracovat (31,4 %).³⁰ Přitom 42,1 % již v minulosti pracovalo,³¹ avšak většina (57,9 %) ještě nikdy nepracovala. Čtvrtina ekonomicky neaktivních žen je evidována na úřadu práce,³² což však může mít specifické důvody, jako je započtení náhradních dob, úhrada zdravotního pojištění, a nemusí nutně indikovat záměr pracovat.

Podobně jako nezaměstnané ženy i neaktivní ženy často žádají úřady o pomoc v sociální oblasti, podle všeho spíše v souvislosti s různými dávkami než v souvislosti s hledáním zaměstnání. V posledních 12 měsících žádalo úřady o pomoc v této oblasti 31,3 % pracujících žen, 82,4 % nezaměstnaných žen a 76,2 % neaktivních žen.³³ Část žen, které přicházejí do styku s úřady, uvedla, že cítily někdy v kontaktu s úřady, že se k nim chovají jinak – hůře než k ostatním klientům. Uvedlo to 22,9 % pracujících žen, 37 % nezaměstnaných a 34,2 % ekonomicky neaktivních žen (Cramer = 0,128, Sig. = 0,000; srov. tabulka č. 3.18).³⁴

Protože snad nejvýznamnějším faktorem, jež ovlivňuje zaměstnanosti či neaktivitu romských žen, je přítomnost dětí ve věku do 6 let v domácnosti, ověřovali jsme význam faktoru, který umožňuje kombinovat rodinu a zaměstnání, tedy docházku některého z dětí ve věku od 1 roku do věku školní docházky v mateřské škole či obdobném zařízení/službě, a to v případě respondentů, kteří v domácnosti takové děti mají.

²⁸ V případě vážení dat kombinovanou vahou to bylo 7,8 %.

²⁹ V případě vážení dat kombinovanou vahou byly důvody uvedeny takto: v 81,9 % péče o dítě/děti či jinou osobu vyžadující péči, v 6,2 % osobní či rodinné důvody, jen v 0,6 % zdravotní důvody, v 14,8 % jiné důvody.

³⁰ V případě vážení dat kombinovanou vahou to bylo 35,3 %.

³¹ V případě vážení dat kombinovanou vahou to bylo 46 %.

³² V případě vážení dat kombinovanou vahou pak 30 %.

³³ V případě vážení dat kombinovanou vahou to bylo: 34,8 % pracujících žen, 85,6 % nezaměstnaných žen a 80,5 % neaktivních žen.

³⁴ Asociace je o něco silnější v případě vážení dat kombinovanou vahou (Cr = 0,161, Sig. = 0,000; viz Příloha č. 1).

3. Popisná analýza

Tabulka č. 3.18 Pocity při jednání s úřady: chovají se hůře než k ostatním – relativní četnosti v %

	Ano	Ne	Nevím	Celkem
Zaměstnané	22,9	66,2	10,9	100 (157)
Nezaměstnané	37	54,2	8,8	100 (308)
Neaktivní	34,2	47	18,6	100 (404)
Celkem	33,1	47,1	13,8	100 (869)

Zdroj: vlastní výpočty, data RILSA 2022

Výsledky ukazují, že do jisté míry souvisí docházka dětí do těchto zařízení se zaměstnaností romských mužů, naprosto rozhodujícím způsobem pak se zaměstnaností žen. V případě mužů je hodnota Cramer = 0,238, Sig. = 0,000, v případě žen je to pak 0,379, Sig. = 0,000.

Tabulka č. 3.19a Ekonomická aktivita mužů ve vztahu k docházce dětí (1 rok – věk školní docházky) do předškolních zařízení – relativní četnosti v %

	Školka ano	Školka ne	Celkem
Zaměstnaní	42,6	57,4	100 (256)
Nezaměstnaní	17,5	82,5	100 (79)
Neaktivní	76,8	23,2	100 (28)

Zdroj: vlastní výpočty, data RILSA 2022

Tabulka č. 3.19b Ekonomická aktivita žen ve vztahu k docházce dětí (1 rok – věk školní docházky) do předškolních zařízení – relativní četnosti v %

	Školka ano	Školka ne	Celkem
Zaměstnané	76,8	23,2	100 (66)
Nezaměstnané	50	50	100 (61)
Neaktivní	26,2	73,9	100 (430)

Zdroj: vlastní výpočty, data RILSA 2022

Souvislost ukazujeme ještě jiným způsobem (viz tabulka č. 3.20), kdy varianty závisle proměnné (zaměstnanost) jsou řazeny v řádku. Pak lze vyčíst, že docházka dítěte do předškolní služby zvyšuje u mužů pravděpodobnost zaměstnání asi 2,5x, zatímco u žen ji zvyšuje asi 6x.

Tabulka č. 3.20a Ekonomická aktivita mužů ve vztahu k docházce dětí (1 rok – věk školní docházky) do předškolních zařízení – relativní četnosti v %

	Zaměstnaní	Nezaměstnaní	Neaktivní	Celkem
Školka	35,7	58,4	5,9	100 (271)
Není školka	14,3	81,6	4,1	100 (92)
Celkem	28,3	66,4	5,3	100 (363)

Zdroj: vlastní výpočty, data RILSA 2022

Tabulka č. 3.20b Ekonomická aktivita žen ve vztahu k docházce dětí (1 rok – věk školní docházky) do předškolních zařízení – relativní četnosti v %

	Zaměstnané	Nezaměstnané	Neaktivní	Celkem
Školka	30,1	16,1	53,1	100 (118)
Není školka	5,1	9,1	85,8	100 (439)
Celkem	14,1	11,6	74,3	100 (557)

Zdroj: vlastní výpočty, data RILSA 2022

4. Analýza faktorů postavení žen na trhu práce: multinomická logistická regrese

Po prozkoumání souvislostí jednotlivých faktorů na postavení romských žen na trhu práce přistupujeme k vícerozměrnému modelu multinomické logistické regrese. Ta modeluje, jak se mění šance na konkrétní pozice žen na trhu práce (zde zaměstnání, nezaměstnanost a neaktivita) v závislosti na vybraných již dříve prezentovaných faktorech.

Metodologická poznámka

Na rozdíl od binární logistické regrese multinomická regrese nepodléhá restrikcí, aby závisle proměnná měla pouze dvě kategorie. To nám umožňuje proti sobě postavit více než dvě pozice na trhu práce. Důraz jsme přitom kladli na predikci šancí na neaktivitu vůči vždy jedné zbývající pozici. První model tedy zkoumá šance romských žen na neaktivitu spíše než nezaměstnanost, zatímco druhý šance na neaktivitu spíše než zaměstnanost. Pro zjištění efektu daného faktoru na neaktivitu interpretujeme koeficient $\text{Exp}(B)$, který nám v případě kvantitativních faktorů vyjadřuje, jak se mění šance na neaktivitu, jestliže zvýšíme daný faktor o jednotku (při kontrole vlivu ostatních v tabulce uvedených faktorů), případně jako v našem případě, jaké jsou šance dané kategorie kvalitativního faktoru (např. šance žen s dětmi do 6 let věku) v porovnání s jednou vybranou kategorií tohoto faktoru – tzv. referenční kategorií (např. ve srovnání s šancemi žen bez dětí do 6 let věku). Je-li $\text{Exp}(B)$ vyšší než 1, pak má daná kategorie vyšší šance než referenční kategorie. Je-li $\text{Exp}(B)$ nižší než 1, pak má daná kategorie nižší šance než referenční kategorie. $\text{Exp}(B) = 1$ představuje rovnost šancí. Například v případě faktoru „Exekuce“ $\text{Exp}(B) = 0,14$ znamená o 86 % ($1 - 0,14 = 0,86$) nižší šanci, naproti tomu $\text{Exp}(B) = 2,91$ představuje téměř 3x vyšší šanci, než má referenční kategorie. Protože tyto zjištěné vztahy mohou být při náhodném výběru zkoumaného souboru do různé míry způsobené náhodným procesem, můžeme interpretovat i interval spolehlivosti (CI 95), který nám možný podíl náhody na výsledku výrazně sníží na úroveň spolehlivosti 95 %. „Nenáhodné“, a tedy tzv. „statisticky významné“ jsou takové výsledky, jejichž interval v případě koeficientů $\text{Exp}(B)$ nezahrnuje hodnotu 1, která představuje rovnost šancí. Porovnáme-li například šance žen s dětmi do 6 let na neaktivitu oproti zaměstnání se stejnými šancemi žen bez těchto dětí ($\text{Exp}(34,04)$), pak nám CI 95 = 15,40–75,25 říká, že s pravděpodobností 95 % jsou v základním souboru šance žen s dětmi do 6 let na neaktivitu 15,4–75,25krát vyšší než šance žen bez dětí do 6 let. Přestože koncept šancí vychází z konceptu pravděpodobnosti, nelze z těchto koeficientů samotných usuzovat, kolikrát vyšší a jaká je hodnota pravděpodobnosti těchto žen být v neaktivitě. K tomuto by bylo třeba vzít v úvahu všechny ostatní koeficienty $\text{Exp}(B)$ v daném modelu, spočítat šance konkrétních kombinací charakteristik žen, ty transformovat na pravděpodobnosti a ty následně porovnat. Platí však, že má-li daná kategorie vyšší šance, pak má i vyšší pravděpodobnost než druhá kategorie.

Tabulka č. 4.1 Srovnání šancí na setrvávání v neaktivitě dle vybraných faktorů

N = 419 VARIABLES	Šance na neaktivitu vs. nezaměstnanost		Šance na neaktivitu vs. zaměstnání	
	Exp(B)	CI 95	Exp(B)	CI 95
Intercept	2,92		0,14	
+ ZŠ a bez ZŠ (ref. = SŠ)	0,51	(0,24–1,09)	2,06 *	(1,10–3,88)
+ Zdravotní omezení (ref. = bez omezení)	1,63	(0,66–4,03)	1,99	(0,85–4,66)
+ V exekuci (ref. = bez exekuce)	0,41 **	(0,20–0,84)	2,91**	(1,29–6,58)
+ Věk. skupiny: 29 let a méně (ref. = 46+)	0,67	(0,22–2,04)	1,13	(0,42–3,02)
30–45 let	0,35*	(0,13–0,98)	0,36*	(0,14–0,92)
+ V partnerství (ref. = bez partnera)	0,51	(0,25–1,04)	0,69	(0,36–1,35)
+ Rodinný příjem min. měsíc: <= 20 000 Kč (ref. = 40 001+ Kč)	0,25 *	(0,08–0,77)	1,10	(0,42–2,93)
20 001 – 30 000 Kč	0,44	(0,16–1,25)	1,23	(0,52–2,90)
30 001 – 40 000 Kč	2,61	(0,63–10,83)	0,86	(0,34–2,14)
+ Děti do 6 let v domácnosti (ref. = bez dětí do 6 let v domácnosti)	28,27 ***	(11,43–69,88)	34,04***	(15,40–75,25)
AIC, BIC, -2 LL, Chi-2 change, Nagelkerke Pseudo R2, Správně predikováno	701, 709, 372, 325***, 0,61, 74 %			

Pozn.: *, **, *** = statisticky významné na úrovni $p = 0,05, 0,01$ a $0,001$

Z tabulky č. 4.1 vyplývá, že rozhodujícím faktorem pro setrvávání žen v neaktivitě je přítomnost dětí do 6 let v domácnosti, když ženy s dětmi do 6 let mají cca 30x vyšší šance na neaktivitu oproti nezaměstnanosti ($\text{exp}(B) = 28,27$) i zaměstnání ($\text{exp}(B) = 34,04$), v porovnání s ženami bez takto starých dětí. Tato zjištění platí i v případě, když z analýzy vyloučíme ženy s dětmi do jednoho roku. Přítomnost těchto žen v analýze by totiž teoreticky mohla efekt tohoto faktoru uměle zvyšovat, neboť je zřejmé, že ženy s dítětem často zůstávají na mateřské dovolené (tedy v neaktivitě) alespoň do 6 měsíců věku dítěte. Interpretace by mohla být taková, že pro romské ženy jsou různé formy alternativní péče o malé děti z různých důvodů (finančních, kulturních, diskriminace) naprosto nedostupné, případně že zůstat doma se „školovými“ dětmi je jejich výrazná preference.

Druhým důležitým faktorem je uvalení exekuce. Zatímco přítomnost exekuce „tlačí“ ženy z neaktivity do nezaměstnanosti ($\text{exp}(B) = 0,41$), tak naopak v porovnání se zaměstnaností je „vytahuje“ do neaktivity ($\text{exp}(B) = 2,91$). Je možné, že tato situace je důsledkem racionální volby těchto žen. V případě přítomnosti exekuce je nezaměstnanost oproti neaktivitě atraktivnější z hlediska rodinného rozpočtu, neboť umožňuje částečně hradit exekuci z dávek, přitom nesnižuje příjem z práce na „černém“ trhu a zároveň zajišťuje ženám úhradu sociálního a zdravotního pojištění. V přítomnosti

exekuce je také oproti stavu bez exekuce výrazně atraktivnější neaktivita, neboť může být snahou žen eliminovat možnost ztráty výdělků z oficiálního placeného zaměstnání.

Dalším statisticky významným faktorem (ačkoliv na hraně statistické významnosti) v obou modelech je faktor věku. Z modelů vyplývá, že ženy ve věku 30–45 let mají nižší šance na neaktivitu v porovnání se ženami nad 45 let ($\exp(B) = 0,35$, resp. $0,36$). Vysvětlením může být, že tyto ženy jsou ekonomicky nejaktivnější, neboť ještě nebyly vyřazeny z úřadu práce (s délkou pobytu v nezaměstnanosti může růst riziko vyřazení, které tak může být u starších žen vyšší – model neaktivita vs. nezaměstnanost), případně se mohou jevit zaměstnavatelům jako nejatraktivnější pro svou předpokládanou dokončenou reprodukční fázi (mladší ženy mohou mít nižší šanci na zaměstnání z důvodu diskriminace kvůli dětem – model neaktivita vs. zaměstnání).

Posledními dvěma významnými faktory (avšak významnými pouze v jednom ze dvou modelů) jsou nízký rodinný příjem, který v porovnání s vyššími rodinnými příjmy nutí ženy do ekonomické aktivity ($\exp(B) = 0,25$) a nízké vzdělání ($\exp(B) = 2,06$), které naopak uvrhne ženy do neaktivity například z důvodu signalizačního efektu vůči zaměstnavateli, případně z důvodu vlastní preference rodinného nad pracovním životem, který je vzhledem k nízkému vzdělání málo perspektivní.

Nyní se budeme zabývat zvláště situací žen žijících bez partnera a následně ženami žijícími s partnerem. Jsme motivováni poznáním, že v řadě otázek může přítomnost partnera ovlivnit volbu partnerky a také tím, že matky samoživitelky představují jednu z rizikových skupin na trhu práce. Zatímco „základní“ model pro celkový soubor žen (tabulka č. 4.1) předpokládá, že efekty jednotlivých faktorů se neliší v jednotlivých podskupinách vzorku (např. předpokládá, že přítomnost dětí má stejný vliv na neaktivitu bez ohledu na to, zda žena žije s partnerem, či nikoliv, modely v tabulkách č. 4.2 (analýza provedena pouze na podsouboru žen žijících bez partnera) a 4.3 (analýza provedena pouze na ženách žijících s partnerem) umožňují tento předpoklad stejné velikosti efektu posoudit. Umožňují tak sledovat, zda se například efekt přítomnosti dítěte na neaktivitu liší, nebo neliší v závislosti na skutečnosti, zda žena žije sama, či s partnerem. Model v tabulce č. 4.3 se navíc od předchozích liší tím, že obsahuje informaci o vlivu ekonomické situace partnera, což je možné zjišťovat pouze v podsouboru žen žijících s partnerem. Přítomnost tohoto faktoru může také ovlivnit velikost vlivu ostatních faktorů.

Pohled na tabulku č. 4.2 nám ukazuje, že vliv většiny statisticky významných faktorů z „obecného“ modelu výše se zvýraznil (vzdělání, věk, děti). Za zmínku stojí například „přítomnost dětí do šesti let“, jež je zcela dominantním faktorem deklasujícím šance žen bez partnera na jinou pozici na trhu práce, než pozici v neaktivitě, téměř na nulu ($\exp(B) = 99,48$, resp. $45,72$). Romské ženy s malými dětmi jsou tak bez partnera k neaktivitě odsouzeny. Umocnění vlivu z obecného modelu neplatí v případě exekucí, jejichž efekt je díky poloviční velikosti vzorku nevýznamný.

Tabulka č. 4.2 Srovnání šancí na setrvávání v neaktivitě dle vybraných faktorů – ženy bez partnera

N = 203 VARIABLES	Šance na neaktivitu vs. nezaměstnanost		Šance na neaktivitu vs. zaměstnání	
	Exp(B)	CI 95	Exp(B)	CI 95
Intercept	12,41		0,11	
+ ZŠ a bez ZŠ (ref. = SŠ)	0,18**	(0,04–0,71)	2,69 *	(1,02–7,09)
+ Zdravotní omezení (ref. = bez omezení)	1,79	(0,43–7,41)	2,19	(0,64–7,53)
+ V exekuci (ref. = bez exekuce)	0,38	(0,12–1,17)	2,51	(0,72–8,78)
+ Věk. skupiny: 29 let a méně (ref. = 46+)	0,15*	(0,03–0,81)	0,81	(0,2–3,35)
30–45 let	0,11**	(0,02–0,59)	0,22*	(0,05–0,96)
+ Rodinný příjem min. měsíc: ≤ 20 000 Kč (ref. = 40 001+ Kč)	0,25	(0,05–3,28)	1,32	(0,29–5,99)
20 001 – 30 000 Kč	0,39	(0,16–1,25)	1,38	(0,3–6,28)
30 001 – 40 000 Kč	2,69	(0,11–63,17)	1,64	(0,29–9,33)
+ Děti do 6 let v domácnosti (ref. = bez dětí do 6 let v domácnosti)	99,48 ***	(22,44–440,94)	45,72***	(13,05–160,19)
AIC, BIC, -2 LL, Chi-2 change, Nagelkerke Pseudo R2, Správně predikováno	198, 265, 158, 179***, 0,67, 76 %			

Pozn.: *, **, *** = statisticky významné na úrovni $p = 0,05, 0,01$ a $0,001$

Při pohledu na tabulku č. 4.3 prezentující šance na neaktivitu žen žijících v partnerství vidíme jiný obrázek. Efekt přítomnosti malých dětí oslabil a v případě šancí na neaktivitu oproti nezaměstnanosti i výrazně, přesto i v této konstelaci přítomnost malých dětí vede romské ženy k neaktivitě. Ostatní faktory jsou i díky polovičnímu vzorku statisticky nevýznamné. Zvláštností tohoto modelu je umožnění posouzení vlivu situace partnera. Efekt situace partnera je z důvodu malého vzorku nesignifikantní, nicméně naznačuje, že v romské populaci převažují dva modely partnerského soužití – model, kdy oba partneři jsou bezdětní a pracují, a model se zaměstnaným mužem, malými dětmi a ženou v neaktivitě.

4. Analýza faktorů postavení žen na trhu práce: multinomická logistická regrese

Tabulka č. 4.3 Srovnání šancí na setrvávání v neaktivitě dle vybraných faktorů – ženy v partnerství

VARIABLES	Šance na neaktivitu vs. nezaměstnanost		Šance na neaktivitu vs. zaměstnání	
	Exp(B)	CI 95	Exp(B)	CI 95
Intercept	0,4		0,26	
+ ZŠ a bez ZŠ (ref. = SŠ)	0,99	(0,3–3,2)	1,32	(0,52–3,36)
+ Zdravotní omezení (ref. = bez omezení)	1,25	(0,31–5,07)	1,78	(0,44–7,17)
+ V exekuci (ref. = bez exekuce)	0,41	(0,13–1,28)	2,67	(0,8–8,96)
+ Věk. skupiny: 29 let a méně (ref. = 46+)	3,28	(0,46–23,32)	2,13	(0,43–10,7)
30–45 let	0,72	(0,15–3,42)	0,81	(0,19–3,38)
+ Rodinný příjem min. měsíc: <= 20 000 Kč (ref. = 40 001+ Kč)	0,22	(0,04–1,17)	1,92	(0,26–14,34)
20 001 – 30 000 Kč	0,9	(0,25–3,31)	1,28	(0,4–4,04)
30 001 – 40 000 Kč	3,86	(0,6–24,98)	0,65	(0,21–2,06)
+ Děti do 6 let v domácnosti (ref. = bez dětí do 6 let v domácnosti)	5,83 **	(1,55–21,92)	21,45***	(7,32–62,87)
+ Partner zaměstnaný (ref. = nezaměstnaný/neaktivní)	2,69	(0,85–8,48)	0,33	(0,09–1,24)
AIC, BIC, -2 LL, Chi-2 change, Nagelkerke Pseudo R2, Správně predikováno	226, 298, 182, 163***, 0,64, 77 %			

Pozn.: *, **, *** = statisticky významné na úrovni $p = 0,05, 0,01$ a $0,001$

Závěr

Jako vlivné faktory ekonomické neaktivity romských žen se na základě využití dat výzkumu romské populace ukázaly následující. Klíčovým faktorem je přítomnost dítěte do 6 let v rodině, není přítom příliš rozdíl, zda je v rodině dítě ve věku do 3 let, či do 6 let. Tato okolnost ve velké míře souvisí i s věkem romských neaktivních žen: věkové kategorie do 30 let spíše setrvávají v neaktivitě. Oproti našim očekáváním nezaměstnanost partnera/manžela nesouvisí příliš těsně s neaktivitou žen, souvisí však těsně s jejich nezaměstnaností (v souladu s našim očekáváním). Míru ekonomické neaktivity ovlivňuje také vzdělání: data naznačují, že s dosažením úplného středního vzdělání se významně zvyšuje sklon žen k ekonomické aktivitě. Oproti našim očekáváním se neprokázal vliv zdravotního stavu, ten se projevil v určité míře jen ve vztahu k nezaměstnaným ženám. Ekonomicky neaktivní ženy dokonce hodnotí svůj zdravotní stav lépe než ženy zaměstnané či nezaměstnané, toto hodnocení však do jisté míry souvisí s jejich věkem (neaktivní ženy jsou mladší).

Finanční situace rodiny či její materiální deprivace nepůsobí jako pozitivní pobídka k ekonomické aktivitě romských žen, a to přestože je v některých ohledech materiální situace rodin s neaktivní ženou horší než situace rodin s nezaměstnanou ženou. Nutno také podotknout, že ani zaměstnání ženy nazaručuje značné části romských rodin ochranu před materiální a finanční deprivací, což do jisté míry vysvětluje uvedené zjištění o zanedbatelném vlivu finanční a materiální deprivace jako ekonomické pobídky.

Materiální a finanční deprivace působí však naopak jako negativní bariéra ekonomické aktivity, a podobný efekt sledujeme i v případě nezaměstnaných romských žen. Zejména v situacích (jsou celkem časté), kdy dochází k zadlužení rodin a pak k exekucím, výrazně sílí sklon romských žen k neaktivitě a k nezaměstnanosti. Podrobnější analýza nám naznačila, že to platí ve všech (i vyšších) příjmových skupinách romských rodin.

Ekonomicky neaktivní ženy zaměstnání v drtivé většině nehledají, především z důvodů péče o děti či jiné rodinné příslušníky. Nicméně asi třetina z nich uvedla, že by chtěla pracovat (reflektujeme, že jde o obecné tvrzení, jež může souviset s dalšími okolnostmi). Vedle toho třetina z nich vyjádřila názor, že se k nim úřady chovaly hůře než k ostatním klientům. Tato zjištění mohou indikovat problémy v komunikaci s úřady a důvěře v úřady, které mohou ztěžovat romským ženám realizaci jejich záměrů ekonomicky se zapojit na trhu práce. Nesporně vlivným faktorem je pak i docházka dětí romských žen do předškolního zařízení, ta je však využívána i zaměstnanými ženami v relativně omezené míře.

Logistická analýza potvrdila, že i přes kontrolu vlivu ostatních faktorů zůstává dominantním faktorem přispívajícím k neaktivitě romských žen přítomnost dítěte do 6 let věku v domácnosti. Z kontingenční tabulky č. 3.19 a 3.20 pak vyplývá, že možnost využívání školek či jiných zařízení péče o malé děti může tento efekt částečně erodovat, a významně tak přispět k ekonomické aktivitě romských žen. Jako významné omezení předkládaných zjištění vnímáme, že naše data neumožňují více prozkoumat roli sociokulturních faktorů/preferencí a životního stylu romských žen a rodin. Neumožňují dále zhodnotit roli institucionálních faktorů, to je kapacitní a finanční dostupnosti služeb péče o děti pro romské ženy.

K tomuto aspektu však existují jiná zjištění, která dokumentují, že to poslední je v České republice podstatně limitující faktor aktivity žen na trhu práce a pravděpodobně je významný i v případě romských žen. Konečně, naše data neumožňují vyhodnotit roli diskriminace ze strany zaměstnavatelů. Jiné výzkumy (viz výše) ovšem naznačují, že diskriminace romského etnika je v ČR při zaměstnávání významná, silnější v případě žen, navíc zde vstupuje další „diskriminační“ faktor, tedy přítomnost dětí do 6 let v jejich domácnostech.

Literatura

CASTLES, Francis G., 2003. The World Turned Upside Down: Below Replacement Fertility, Changing Preferences and Family-Friendly Public Policy in 21 OECD Countries. *Journal of European Social Policy*, 13(3), 209–227. DOI: <https://doi.org/10.1177/09589287030133001>

CROMPTON, Rosemary (ed.), 1999. *Restructuring Gender Relations and Employment: The Decline of the Male Breadwinner*. Oxford: Oxford University Press.

FÓNADOVÁ, Laura, Tomáš KATRŇÁK, Miroslava RÁKOCZYOVÁ & Ivana ŠIMÍKOVÁ, 2022. *Výsledky výběrového šetření romské populace – vyhodnocení indikátorů*. Praha: RILSA. Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/fulltext/vz_534.pdf

GORNICK, Janet C., & MEYERS, Marcia K., 2003. *Families that work: Policies for reconciling parenthood and employment*. New York: Russell Sage Foundation.

McDONALD, Peter, 2002. Sustaining Fertility through Public Policy: The Range of Options. *Population (English edition)*, 57(3), 417–446. DOI: <https://doi.org/10.3917/pope.203.0417>

FRA, 2014. *Education: the situation of Roma in 11 EU Member States – Roma survey: Data in focus*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Dostupné z: <https://fra.europa.eu/en/publication/2014/education-situation-roma-11-eu-member-states>

FRA, 2023. *Roma in 10 Countries. Main Results*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Dostupné z: [Roma survey 2021 | European Union Agency for Fundamental Rights \(europa.eu\)](https://fra.europa.eu/en/publication/2023/roma-in-10-countries-main-results)

PFAU-EFFINGER, Birgit, 2004. *Development of Culture, Welfare States and Women's Employment in Europe*. Aldershot: Ashgate.

SAXONBERG, Steven & Hana MAŘÍKOVÁ, 2023. The central European world of fatherhood policies: how individual attitudes mediate the norm of threeness in the Czech Republic and Slovakia. *Journal of Family Studies*, 29(6), 2509–2523. DOI: <https://doi.org/10.1080/13229400.2023.2179525>. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/13229400.2023.2179525?needAccess=true>

The World Bank, 2012. *Toward An Equal Start: Closing The Early Learning Gap For Roma Children In Eastern Europe*. Working Paper No. 69729. Dostupné z: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/843991468251107542/pdf/697290WP00PUBL00RomaECD0FinalReport.pdf>

Výsledky při použití kombinované váhy

Tabulka č. 3.1 Počet dětí do 16 let žijících v rodině respondenta (ženy) – relativní četnosti v %

	0	1	2	3	4	5	Celkem
Zaměstnané	53,5	16,2	19,8	8,1	1,7	0,7	100
Nezaměstnané	55	10,1	16,8	15,8	2	0,2	100
Neaktivní	16,1	24,1	24,6	24,5	8,2	2,4	100
Celkem	41	17	20,5	16,2	4,1	1,1	100

Zdroj: vlastní výpočty, data RILSA 2022

Tabulka č. 3.2 Počet dětí do 6 let žijících v rodině respondenta (ženy) – relativní četnosti v %

	0	1	2	3	4	5	Celkem
Zaměstnané	89,4	8,2	2,4				100
Nezaměstnané	92,7	6,5	1				100
Neaktivní	29,1	44,3	22,6	3,8		0,3	100
Celkem	69,6	20,1	8,9	1,3		0,1	100

Zdroj: vlastní výpočty, data RILSA 2022

Tabulka č. 3.3 Počet dětí do 3 let žijících v rodině respondenta (ženy) – relativní četnosti v %

	0	1	2	3	4	5	Celkem
Zaměstnané	97,3	2,7	1,6				100
Nezaměstnané	99,3	0,4	0,3				100
Neaktivní	47	44,7	8	0,3			100
Celkem	80,6	16,5	2,9	0,1			100

Zdroj: vlastní výpočty, data RILSA 2022

Tabulka č. 3.4 Věk romských žen a postavení na trhu práce (ženy) – relativní četnosti v %

	Do 19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–49	50–59	60+	Celkem
Zaměstnané	2	8,3	5,6	7,5	16,2	36,6	20,5	2,2	100
Nezaměstnané	3,9	4,8	3,4	9,9	19,5	45,9	7,1	5,5	100
Neaktivní	3,2	24,6	22,4	15,3	11,2	18	2,9	0,7	100
Celkem	3	12,8	11,3	11	15,5	33,2	10,1	3,1	100

Zdroj: vlastní výpočty, data RILSA 2022

Tabulka č. 3.5 Rodinný stav romských žen a postavení na trhu práce (ženy) – relativní četnosti v %

	Svobodná	Vdaná	Registrované partnerství	Rozvedená	Vdova	Celkem
Zaměstnané	18	60,6	6,4	14,2	6,8	100
Nezaměstnané	18,5	55,9	5,1	2,9	17,6	100
Neaktivní	43,7	52,9	1,7	1	0,7	100
Celkem	27	56,4	2,3	6	8,1	100

Zdroj: vlastní výpočty, data RILSA 2022

Tabulka č. 3.6 Vzdělání romských žen a postavení na trhu práce – relativní četnosti v %

	Nedokončené základní	Základní	Střední praktická škola	Vyučen bez maturity	Střední odborné bez maturity	Střední odborné s maturitou	Celkem
Zaměstnané	3,1	35,5	9,2	41,8	5,5	5,1	100
Nezaměstnané	10,1	46,8	16,6	23,6			100
Neaktivní	6,2	47,9	8,4	28,9	3,9	4,7	100
Celkem	6,4	43,4	11,3	32,4	3,2	3,3	100

Zdroj: vlastní výpočty, data RILSA 2022

Tabulka č. 3.7 Zdravotní stav romských žen a postavení na trhu práce – relativní četnosti v %

	Velmi dobrý	Dobrá	Přijatelný	Špatný	Velmi špatný	Celkem
Zaměstnané	15,7	56,3	22,9	5	0,1	100
Nezaměstnané	13,5	25,3	27,9	27,7	5,5	100
Neaktivní	29,8	47,1	18,3	4,8		100
Celkem	19,9	43,2	22,9	12,2	1,8	100

Zdroj: vlastní výpočty, data RILSA 2022

Tabulka č. 3.8 Postavení partnera na trhu práce – relativní četnosti v %

	Pracuje	Nezaměstnaný	V domácnosti	Důchodce	Celkem
Zaměstnané	76,3	13,9	1	8,8	100
Nezaměstnané	42,5	43,6	3,5	10,4	100
Neaktivní	69,8	20,1	5,8	4,3	100
Celkem	63,8	25	3,6	7,5	100

Zdroj: vlastní výpočty, data RILSA 2022

Tabulka č. 3.9 Ekonomická situace domácnosti – relativní četnosti v %

	Značně zadlužená	Mírně zadlužená	Nemá dluhy ani úspory	Menší úspory	Větší úspory	Nevím	Celkem
Zaměstnané	4,6	21,4	44	26,2	0,3	3,5	100
Nezaměstnané	17,3	27	23,3	6,2		6,2	100
Neaktivní	13	40,5	25,4	8,5	3,2	9,3	100
Celkem	11,6	29,8	31	13,7	1,2	12,7	100

Zdroj: vlastní výpočty, data RILSA 2022

Tabulka č. 3.10 Domácnost si může dovolit neočekávaný výdaj ve výši 13 tis. Kč – relativní četnosti v %

	Ano	Ne	Neuvedeno	Celkem
Zaměstnané	34,5	57,3	8,4	100
Nezaměstnané	11,1	82	6,9	100
Neaktivní	15,3	70,5	14,2	100
Celkem	20,3	69,7	9,1	100

Zdroj: vlastní výpočty, data RILSA 2022

Tabulka č. 3.11 Domácnost si může dovolit zaplatit členům domácnosti alespoň týdenní dovolenou mimo domov – relativní četnosti v %

	Ano	Ne	Neuvedeno	Celkem
Zaměstnané	39,1	60,4	0,5	100
Nezaměstnané	13,6	85,9	0,5	100
Neaktivní	23,3	77,8	3	100
Celkem	25,5	73,1	1,3	100

Zdroj: vlastní výpočty, data RILSA 2022

Tabulka č. 3.12 Domácnost si může dovolit jíst maso, ryby nebo drůbež či jejich vegetariánské náhrady každý druhý den – relativní četnosti v %

	Ano	Ne	Netýká se	Celkem
Zaměstnané	82,8	17,2		100
Nezaměstnané	63,3	36,2	0,5	100
Neaktivní	74,9	25	0,2	100
Celkem	73,9	25,9	0,2	100

Zdroj: vlastní výpočty, data RILSA 2022

Tabulka č. 3.13 Domácnost si může dovolit dostatečně vytápět byt – relativní četnosti v %

	Ano	Ne	Netýká se	Celkem
Zaměstnané	91,9	8,1		100
Nezaměstnané	49,9	49,4	0,6	100
Neaktivní	78,6	21,4		100
Celkem	73,9	25,9	0,2	100

Zdroj: vlastní výpočty, data RILSA 2022

Tabulka č. 3.14 Situace, kdy domácnost nemůže platit (posledních 12 měsíců): nájemné, úhradu za užívání bytu, fond oprav – relativní četnosti v %

	Ano, vícekrát	Ano, jednou ne	Ne	Netýká se	Celkem
Zaměstnané	16,5	10,9	67,9	4,8	100
Nezaměstnané	46,6	18,2	32,9	2,2	100
Neaktivní	38,9	17,5	42,3	1,4	100
Celkem	32	17,4	47,9	2,8	100

Zdroj: vlastní výpočty, data RILSA 2022

Tabulka č. 3.15 Situace, kdy domácnost nemůže platit (posledních 12 měsíců): teplo, elektřinu, plyn, vodu – relativní četnosti v %

	Ano, vícekrát	Ano, jednou ne	Ne	Netýká se	Celkem
Zaměstnané	9,4	13,9	75,8	0,9	100
Nezaměstnané	46	21,5	45,4	4,2	100
Neaktivní	36,3	16,9	45,4	1,4	100
Celkem	30,4	17,4	50,1	2,1	100

Zdroj: vlastní výpočty, data RILSA 2022

Tabulka č. 3.16 **Situace, kdy domácnost nemůže splácet (posledních 12 měsíců): půjčky, úvěry, leasing – relativní četnosti v %**

	Ano, vícekrát	Ano, jednou ne	Ne	Netýká se	Celkem
Zaměstnané	9,8	10,1	45,2	34,8	100
Nezaměstnané	32	15,1	14,4	38,5	100
Neaktivní	33,3	13,1	26,3	27,3	100
Celkem	25	12,8	28,8	33,4	100

Zdroj: vlastní výpočty, data RILSA 2022

Tabulka č. 3.17 **Situace, kdy domácnost nemůže splácet jiné dluhy (posledních 12 měsíců) – relativní četnosti v %**

	Ano, vícekrát	Ano, jednou ne	Ne	Netýká se	Celkem
Zaměstnané	18,9	10,8	41	29,3	100
Nezaměstnané	34,7	21,3	21,2	22,7	100
Neaktivní	36,4	12,6	36,2	14,8	100
Celkem	30	14,8	33	22,2	100

Zdroj: vlastní výpočty, data RILSA 2022

Tabulka č. 3.18 **Pocity při jednání s úřady: chovají se hůře než k ostatním – relativní četnosti v %**

	Ano	Ne	Nevím	Celkem
Zaměstnané	31	61	8	100
Nezaměstnané	29	65,5	5,5	100
Neaktivní	35,1	46	1,9	100
Celkem	31,9	56,6	11,5	100

Zdroj: vlastní výpočty, data RILSA 2022

Výběrový soubor

Výběrový soubor je složen z osob ve věku 16 a více let, které:

a) odpověděli kladně na jednu z následujících screeningových otázek (otázky jsou kladeny postupně, každá další pouze v případě negativní odpovědi na tu předcházející):

1. Považujete se Vy osobně za Roma/Romku – cítíte se být Romem/Romkou?
2. Umíte, nebo alespoň rozumíte Vy osobně romsky?
3. Umí nebo uměl alespoň jeden z Vašich rodičů romsky?

b) žijí na území obcí, v nichž v posledním sčítání alespoň jedna osoba uvedla romskou národnost (samostatně nebo v kombinaci s další národností) nebo jako mateřský jazyk uvedla romský jazyk (samostatně nebo v kombinaci s dalším jazykem).

Při výběru respondentů byly použity principy pravděpodobnostního výběru.

Víceetapovým náhodným výběrem byl **ze seznamu** krajů, okresů, obcí a základních sídelních jednotek, v nichž v posledním sčítání alespoň jedna osoba uvedla romskou národnost (samostatně nebo v kombinaci s další národností) nebo jako mateřský jazyk uvedla romský jazyk (samostatně nebo v kombinaci s dalším jazykem), **seřazeného podle velikosti zastoupení romské populace**, a to od nejvyššího zastoupení po nejnižší, **vybrán vzorek** okresů, obcí a základních sídelních jednotek.

V těchto územních jednotkách byly kontaktovány domácnosti na základě **náhodné procházky**, osoby v domácnostech (ve věku 16 a více let) pak na základě **metody nejbližších narozenin**. Takto vybrané osoby byly následně podrobeny **screeningovým otázkám**. V případě, že osoba prošla screeningem a souhlasila s rozhovorem, byl s ní vyplněn dotazník.

Výběrový soubor tak reprezentuje romskou populaci ve věku 16 a více let, definovanou na základě sebeidentifikace s romskou etnickou menšinou, nebo na základě romského původu odvozovaného od romského jazyka, která žije na území, kde v posledním sčítání (1. vlna sběru = sčítání 2011, 2. vlna = sčítání 2021) alespoň jedna osoba uvedla romskou národnost (samostatně nebo v kombinaci s další národností) nebo jako mateřský jazyk uvedla romský jazyk (samostatně nebo v kombinaci s dalším jazykem).